

Jerzy Nikołajew*

Uniwersytet Rzeszowski

REJESTRACJA ORGANIZACJI RELIGIJNYCH W PRAWIE I PRAKTYCE UKRAINY

WPROWADZENIE

Funkcjonowanie organizacji religijnych w Ukrainie to jeden ważniejszych elementów życia społecznego po uzyskaniu państwowej niezależności od Związku Radzieckiego. Jednak po 1991 r. nie udało się tak zupełnie odciąć Ukraińcom od przeszłości i pozostawania pod silnym wpływem władzy radzieckiej i formalnej zależności od Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego. Widoczne jest to także poprzez pryzmat stosowanego nazewnictwa (także w ustawodawstwie), chociaż należy podkreślić wyraźne dążenia do odbudowy życia religijnego w tym państwie, w którym obok tradycyjnego prawosławia (najpierw w trzech odłamach)¹ na życzliwe traktowanie ze strony władz ukraińskich liczyły też liczne wspólnoty protestanckie, katolickie, muzułmańskie, żydowskie czy tzw. nowe ruchy religijne. Stąd naturalną kolejną rzeczą była konieczność dopuszczenia do obrotu prawnego organizacji religijnych i umożliwienia im prowadzenia statutowej działalności, ale pod kontrolą państwa. Dlatego uchwalono ustawę o wolności sumienia i organizacjach religijnych² (dalej: ustawa) i na jej podstawie powołano organy wyznaniowe, których zadaniem była rejestracja statutowa tych organizacji. Nie zdefiniowano przy tym do końca organizacji religijnych, ale też zachowano typowo radziecką nomenklaturę tychże (zamiast kościołów

* ORCID 0000-0003-1505-9710, e-mail: jerzy-nikolajew@wp.pl

¹ Chodzi tu o Ukraiński Kościół Prawosławny Patriarchatu Moskiewskiego, Ukraiński Kościół Prawosławny Patriarchatu Kijowskiego i Ukraiński Autokefaliczny Kościół Prawosławny. Trzeba jednak zauważyć, że określenie „Patriarchatu Moskiewskiego” nie znajduje się w oficjalnym nazewnictwie kościelnym, ale jest używane wyłącznie dla wskazania przynależności kanonicznej. Zob. M. Strutyński, *Stosunki między państwem a związkami wyznaniowymi w niepodległej Ukrainie (1991–2013)*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 2014, t. 17, s. 255–256.

² Ustawa o wolności sumienia i organizacjach religijnych, Wiadomości Rady Najwyższej Ukrainy z 1991 r., nr 25.

lub związków religijnych)³. Wprowadzono konieczność zalegalizowania ich działalności w podwójnej formie (religijnej i *quasi*-biznesowej), żeby podmioty te mogły prowadzić obok podstawowej działalności również uboczną (edukacyjną, społeczną, charytatywną) i aby w ten sposób jednocześnie przeprowadzić skuteczny proces państwowej kontroli zgodności profilu działania (dokładniej: statutu) z zasadami konstytucyjnego porządku prawnego. Nie udało się jednak wprowadzić w życie takich rozwiązań, które byłyby wolne od stronnictwośći urzędniczej, nawet eksperckiej, czy wpływu czynników kościelnych na sposób prowadzenia procesu rejestracyjnego i jego efekty finalne.

Obydwa kazusy przywołane w dalszej części opracowania (parafia Svyato-Mykhailivska i Ukraiński Prawowierny Kościół Greckokatolicki), dotyczące trudności w zarejestrowaniu i problemów związanych ze zmianą statutów organizacji religijnych, zostały wybrane dla pełniejszego zrozumienia sposobu myślenia i zachowania urzędników organów wyznaniowych i całej tzw. administracji wyznaniowej. Na kształt i formę ich działania wpływ miały i mieć będą dalej działania polityczne i aktywność religijna powiązane z rosyjską agresją na Krymie, wojną hybrydową i klasycznymi działaniami zbrojnymi Federacji Rosyjskiej wobec Ukrainy. W konsekwencji zerwania relacji z Rosyjskim Kościołem Prawosławnym i odłączenia się sporej (ale policzalnej) grupy ukraińskich wspólnot religijnych od zależności kanonicznej i majątkowej od tego kościoła poważnie wzrosła ranga czynności rejestrowych i statutowych (także zmieniających) prowadzonych przed organami państwowymi. Stąd też wybór tematu opracowania związany z możliwością praktycznego wykorzystania uwag, które starano się sformułować w zakończeniu.

I. WOLNOŚĆ SUMIENIA I RELIGII W PRAWIE I PRAKTYCE UKRAINY

W ukraińskiej ustawie zasadniczej przyjęto zasadę rozdzielającą kościół od państwa (art. 35 ust. 3), co miało na celu wzmocnienie wzajemnej niezależności i autonomii, tak władzy świeckiej, jak i duchownej⁴. Zastosowanie określenia typu „rozdział”, a nie np. „autonomia” obydwu podmiotów wskazuje jednak wyraźnie na zachowanie dawnej radzieckiej tradycji, również obowiązującej w nazewnictwie⁵. Także w ustawie o wolności sumienia i organizacjach religijnych

3 Rozważania na temat zróżnicowania organizacji religijnych w państwach byłego ZSRR, w tym Ukrainy, zostały ujęte m.in. w: T. Szyszlak, *Wolność religijna w konstytucjach i ustawach wyznaniowych państw po radzieckich*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 2007, t. 10, s. 245–246.

4 Konstytucja Ukrainy, Wiadomości Rady Najwyższej Ukrainy z 1996 r., nr 30.

5 Pojęcie „rozdziału” kościoła i organów władzy państwowej zastosowano także w Konstytucji PRL z 1952 r. i było to typowe rozwiązanie przyjęte w większość państw bloku radzieckiego. Zob. J. Godlewski, *Obywatel a religia. Wolność sumienia w PRL*, Warszawa 1977, s. 61.

Rejestracja organizacji religijnych w prawie i praktyce Ukrainy

autonomia i niezależność organizacji religijnych została formalnie potwierdzona w art. 5 i 7, gdzie zdecydowano o tym, że organizacje te „tworzone są i działają według własnej hierarchicznej i instytucjonalnej struktury, wybierają, wyznaczają lub zmieniają władze zgodnie z własnymi statutami, a państwo nie ingeruje co do zasady w ich działalność”⁶. W realiach ukraińskich ta zasada (wydawać by się mogło, że nienaruszalna) nie jest stosowana, a widać to przede wszystkim w zakresie tworzenia parafii katolickich. Chodzi tu o unormowanie z art. 14 ustawy o wolności sumienia i organizacjach religijnych i wyłączną możliwość tworzenia parafii na wniosek 10 pełnoletnich obywateli Ukrainy oraz opozycyjny doń przepis kan. 515 § 2 Kodeksu Prawa Kanonicznego, czyli prawo erygowania parafii wyłącznie przez biskupa diecezjalnego⁷. W obu tych normach użyte określenia dotyczące „wylączności” wzajemnie się wykluczają, a w praktyce funkcjonowania katolickich parafii stanowi główną przeszkodę rejestracyjną⁸.

Druga zasada konstytucyjna dotycząca relacji państwo–kościół to zasada rozdziału szkoły od kościoła i organizacji religijnych. Oznacza to, że państwo nie może narzucać jakiegokolwiek ideologii, światopoglądu ani przekonań religijnych uczniom i studentom, a publiczne szkoły powinny zachować wyłącznie świecki charakter. W praktyce urzędniczej państwo ukraińskie nie traktuje organizacji religijnych jak równorzędnych partnerów w procesie wychowania młodych Ukraińców. Rada Najwyższa Ukrainy odrzuciła w grudniu 2013 r. obywatelski projekt ustawy o partnerstwie szkół i organizacji religijnych i nie zgodziła się na przyjęcie rozwiązania polegającego na tym, że „na wniosek rodziców lub opiekunów prawnych instytucje oświatowe mogą angażować się na zasadzie partnerstwa z organizacjami religijnymi w zakresie promocji wartości duchowych i moralnych w procesie edukacyjnym w celu utrzymania i rozwoju duchowego przyszłych pokoleń w duchu tolerancji religijnej i współpracy międzywyznaniowej oraz odnowy duchowości i moralności społeczeństwa ukraińskiego”⁹.

Jednocześnie w ukraińskiej Konstytucji (art. 24) formalnie zagwarantowano równość praw i wolności wszystkich obywateli, a w Kodeksie karnym spenalizowano przestępstwa przeciw wolności religijnej w zasadzie na wzór polskich rozwiązań. Przewidziano także odpowiedzialność karną za uszkodzenie

6 Zob. także A. Abramowicz, *Równouprawnienie związków wyznaniowych w prawie polskim*, Lublin 2018, s. 341.

7 Kodeks prawa kanonicznego. Przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu Polski, Poznań 1984. Tekst oryginalny: Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP promulgatus die I Ianuarii MCMLXXXIII anni, AAS 75/1983, pars II.

8 J. Hofman zaproponował przyjęcie rozwiązania kompromisowego, czyli alternatywnej możliwości tworzenia parafii (według art. 14 ustawy albo kan. 515 § 2 KPK), co wydaje się być postulatem wysoce nietrafnym. Zob. J. Hofman, *Administracja wyznaniowa Ukrainy*, Lublin 2012, s. 196 (niepublikowana rozprawa doktorska, egzemplarz w posiadaniu autora).

9 Zob. J. Nikolajew, *Konstytucyjne gwarancje wolności sumienia i religii a wprowadzenie stanu wojennego na Ukrainie w 2018 r.*, „Studia Prawnoustrojowe” 2019, nr 46, s. 293.

budynków sakralnych (art. 178 § 2 ukraińskiego Kodeksu karnego¹⁰) i przestępstwo to zagrożono karą pozbawienia wolności do lat 3. Karanie za tego rodzaju przestępstwa stało się koniecznością, zwłaszcza po 2014 r., kiedy przypadki niszczenia bądź grabienia obiektów należących do Ukraińskiego Kościoła Prawosławnego Patriarchatu Moskiewskiego zaczęto ujawniać coraz częściej¹¹.

W prawie i praktyce wyznaniowej Ukrainy sporo trudności związanych jest także z działalnością administracji wyznaniowej na różnym jej poziomie. Przyjęto tam rozwiązanie modelowe z jednym centralnym organem do spraw wyznań i regionalnymi, czyli obwodowymi, wydziałami do spraw wyznań w każdym z ukraińskich obwodów. Nadzór nad nimi scedowano najpierw na ministerstwo spraw wewnętrznych, a potem ministerstwo kultury. Zadania tzw. urzędników wyznaniowych sprowadzono głównie do kwestii rejestracji i dokonywania zmian w statutach organizacji religijnych¹².

Poza tym organom władzy wykonawczej nadano uprawnienia podejmowania decyzji co do sposobu korzystania przez podmioty wyznaniowe z majątku niezbędnego do prowadzenia przez nie działalności religijnej. I sprowadza się to do wydawania decyzji o prawie własności lub prawie do korzystania z obiektów na podstawie umowy dzierżawy. Obie formy, mocno przecież zróżnicowane, pozostawiono domenie władzy państwowej, tak samo jak i wysokość opłaty dzierżawnej za korzystanie z gruntu czy budynków. Niejasno określono również wysokość opłat za nośniki energii i te stawki ustalane są według mało przejrzystego schematu przyjętego przez ministerstwo finansów. Jednocześnie decyzje administracyjne (własnościowe i dzierżawne) to także oś sporu o majątek kościelny i prawo do korzystania z jego obiektów. Przy tym nie uregulowano jak dotąd wszystkich wątpliwych prawnie kwestii własnościowych i nie dokonano prawidłowych rozliczeń restytucyjnych po sowieckiej przymusowej kolektywizacji i nacjonalizacji majątku kościelnego¹³.

Na poziomie centralnym (przy Prezydencie Republiki) utworzono organ doradczy do spraw wyznaniowych w państwie ukraińskim, z tym że nie udało się wypracować jak dotąd zasad polityki wyznaniowej Ukrainy¹⁴. Wszechukraińska Rada Kościołów i Organizacji Religijnych z różnym, najczęściej słabym skutkiem nie wpłynęła też zasadniczo na ustawodawstwo wyznaniowe, ale za to zajęła właściwe stanowisko i podjęła działania pomocowe w czasie trwania

¹⁰ Kodeks karny Ukrainy, Wiadomości Rady Najwyższej Ukrainy z 2001 r., nr 25.

¹¹ Zob. K. Jędraszek, *Cerkiew prawosławna na Ukrainie i w Rosji po 2013 r. wobec wyzwań politycznych, konfliktu rosyjsko-ukraińskiego oraz pytań o granice suwerenności*, „Przegląd Zachodni” 2018, nr 1, s. 198.

¹² Zob. A. Derkacz, *Relacje państwowo-kościelne*, Kijów 2009, s. 29.

¹³ Zob. także J. Nikołajew, *Mienie organizacji religijnych na Ukrainie. Wybrane zagadnienia* [w:] *Kwestie majątkowe w prawie wyznaniowym*, red. M. Bielecki, Lublin 2018, s. 199–228.

¹⁴ Zob. L. Władyczenko, *Ukraina i Polska: Analiza porównawcza relacji państwowo-kościelnych*, Kijów 2014, s. 38.

Rejestracja organizacji religijnych w prawie i praktyce Ukrainy

sytuacji nadzwyczajnych w państwie (aneksja Krymu, wojna hybrydowa, stan wojenny w 2018 r., pandemia, wojna z Rosją)¹⁵. Poza tym próby realnego wpływu na działania prezydenckie zakończyły się niepowodzeniem, m.in. z uwagi na tarcia wewnętrzne w łonie samej Rady i trudne generalnie relacje międzywyznaniowe, zwłaszcza w kontaktach z „moskiewskim” prawosławiem¹⁶.

Utworzono także ramy dla funkcjonowania duszpasterstwa wojskowego w 2009 r., ale dopiero po 2014 r., czyli po aneksji Krymu i po rozpoczęciu rosyjskich działań hybrydowych w Donbasie uchwalono ustawę formalnie regulującą wcześniejszą obecność duchownych w armii ukraińskiej. Przedtem w tym zakresie obowiązywały szątkowe przepisy ministerialne i rozkaz nr 40 Ministra Obrony Narodowej Ukrainy o zatwierdzeniu położenia kapelanatu wojskowego. Regulując kwestie duszpasterstwa wojskowego, udało się równolegle wprowadzić w życie przepisy dotyczące duszpasterstwa specjalnego w policji i w więzieniach¹⁷.

II. DEFINIOWANIE ORGANIZACJI RELIGIJNYCH W PORZĄDKU PRAWNYM UKRAINY

W ustawie o wolności sumienia i organizacjach religijnych nie zdefiniowano wprost organizacji religijnych. Jednak na podstawie art. 7 tej ustawy można uznać, że celem ich tworzenia jest „zaspakajanie potrzeb religijnych obywateli, w tym wyznawania i szerzenia wiary oraz działania zgodnie z własną strukturą instytucjonalno-hierarchiczną”. Tego typu definicja ma charakter definicji zdecydowanie funkcjonalnej, nie jest więc rozwiązaniem całościowym. Można co prawda przyjąć, że każda organizacja religijna posiada swój statut, wewnętrzne organy, własną doktrynę religijną i jest tworzona właśnie po to, żeby zrealizować indywidualne i kolektywne prawo do wolności sumienia i religii. Jednak istnieje wówczas ryzyko zrównania statusu organizacji religijnych z pozycją innych niekoniecznie religijnych organizacji i wytworzenia w ten sposób warunków do potencjalnych nadużyć pozycji organizacji religijnych. Dlatego optymalnym

¹⁵ Zob. J. Nikolajew, *Stanowisko Wszechukraińskiej Rady Kościołów i Organizacji Religijnych w okresie pandemii w 2020 r.*, „Studia Prawnoustrojowe” 2022, nr 55, s. 251–268.

¹⁶ Rada po wybuchu wojny z Federacją Rosyjską, głównie w formie apeli do władz i duchowieństwa rosyjskiego, a także społeczności międzynarodowej, zwracała się o zaprzestanie działań wojennych. Apelowano o przyznanie rekompensat od Rosji za straty wojenne, wprowadzenie zakazu używania broni kasetonowej i zakazu lotów nad Ukrainą, utworzenie korytarzy humanitarnych dla ludności cywilnej. Członkowie Rady kontaktowali się na wszystkie możliwe sposoby, wykorzystując ścieżkę od Watykanu do Białego Domu – www.vrciro.org.ua/ua [dostęp: 11 sierpnia 2025 r.].

¹⁷ Zob. także J. Nikolajew, *Status kapelanów duszpasterstw specjalnych w ukraińskim systemie prawnym*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 2018, t. 21, s. 183–204.

rozwiązaniem będzie wprowadzenie do przepisów ustawowych zdefiniowanej (np. w „słowniczku”) instytucji organizacji religijnych¹⁸.

Nie zdefiniowano też pojęcia „kościół”¹⁹, choć już w 2000 r. deputowany do Rady Najwyższej Ukrainy V. Kostyckij złożył w ukraińskim parlamencie projekt ustawy nr 1178 dotyczący wprowadzenia do ustawy o wolności sumienia i organizacjach religijnych artykułu wstępnego zawierającego definicję kościoła. Nie udało się jednak przeforsować tej opcji i konsekwentnie przeprowadzić kompleksowej zmiany całej ustawy „wyznaniowej”. Niewątpliwie wpływ na to miało silne lobby tych środowisk religijnych, dla których nie do przyjęcia było traktowanie ich niechrześcijańskich wspólnot w kategoriach kościelnych, spory wewnętrzne między cerkwiami prawosławnymi, a przede wszystkim brak wypracowania zasad polityki wyznaniowej państwa ukraińskiego. Do tego należy dołączyć także zagrożenie bezpieczeństwa państwa, najpierw trudności wewnętrzne, a potem agresję rosyjską na Krymie i w Donbasie oraz działania wojenne po 2022 r. W tej sytuacji trudno oczekiwać efektów prac legislacyjnych i zmian w ustawie „religijnej”, gdyż priorytety zadań organów państwowych Ukrainy przestawiły się na tory prawie wyłącznie wojenne. Jednakże zdefiniowanie w formie legalnej „kościół” przeprowadzone w okresie powojennym może doprowadzić do uniknięcia wątpliwości dotyczących potrzeby zakwalifikowania konkretnej organizacji do kategorii religijnych. Obecnie funkcjonują rozwiązania, które *de facto* demontują w znacznej mierze prawidłowy proces rejestracyjny, gdyż do kościołów w sposób nieuprawniony klasyfikuje się także pojedyncze grupy religijne, zarządy i centra religijne, bractwa religijne, zakony, misje, zrzeszenia religijne, szkoły prowadzone przez podmioty religijne. W ten sposób tzw. urzędnicy wyznaniowi, czyli osoby zajmujące się bezpośrednio rozpatrywaniem wniosków o rejestrację organizacji religijnych, nie są w stanie obiektywnie ocenić, czy wnioskodawca spełnia warunki bycia organizacją religijną, czy tylko organizacją, której statut obejmuje np. prowadzenie szkół czy domów opieki społecznej. Możliwe jest uniknięcie tego typu niebezpieczeństwa poprzez wprowadzenie do procedury przedrejestracyjnej ekspertyz religioznawczych pochodzących od niezależnych podmiotów. Jednak w realiach ukraińskich takich ekspertyz po prostu brakuje albo rzadko się z nich korzysta. Nawet po wprowadzeniu konieczności uzyskania obowiązkowych opinii ekspertów dalej istnieć będzie ryzyko związane z tym, że te mogą być nierzetelne, stronnicze i w ten sposób *in fine* bezużyteczne dla potrzeb rejestracji²⁰.

18 Zob. W. Jelenski, *Wolność religijna: ukraińska rzeczywistość i światowe standardy*, Lwów 2001, s. 19.

19 W przepisach i w praktyce ukraińskiej zamiast „kościół” używa się określenia *cerkva* jako pojęcia zbiorczego dla wspólnot religijnych, niekoniecznie prawosławnych. Zob. M. Chmyłowśkij, *Religia w Ukrainie: stan obecny i perspektywy*, Lwów 1994, s. 19.

20 Zob. T. Mechtiewa, *Prawo rejestracyjne*, Kijów 2011, s. 157–158.

Rejestracja organizacji religijnych w prawie i praktyce Ukrainy

Ponadto należy zauważyć, że w ukraińskim porządku prawnym nie wykorzystuje się pojęcia „sekty” ani „ruchów światopoglądowych, filozoficznych i humanistycznych”, mogących być alternatywą dla dopuszczonych do obrotu prawnego organizacji religijnych. Także Centrum im. Razumkowa w swoim taryfikatorze organizacji takich nie przewiduje, ale traktuje je w kategoriach „nowych ruchów religijnych”. Nie zmienia to w niczym faktu, że według stanu z 1 stycznia 2004 r. liczba tzw. wyznaniowych osób prawnych, czyli np. parafii lub ich właściwych odpowiedników, we wspólnotach niechrześcijańskich to prawie 30 tys. Natomiast dane ministerstwa kultury z 1 stycznia 2016 r. to już tylko 333 organizacje religijne. Takie wysokie dysproporcje pomiędzy 2004 a 2016 rokiem można wytłumaczyć jedynie tym, że zmieniono sposób klasyfikowania podmiotów religijnych, i spłaszczeniem danych wyłącznie do denominacji religijnych, bez uwzględniania pojedynczych struktur wyznaniowych. W ten sposób udało się upublicznić w miarę wiarygodne dane statystyczne dotyczące liczby wspólnot religijnych obecnych w życiu społecznym Ukrainy i obalić mit o wyjątkowo wysokiej strukturze ilościowej organizacji religijnych w tym państwie i religijności Ukraińców, wyższej niż gdzie indziej. Jednak trzeba wyraźnie podkreślić, że ukraińskie społeczeństwo jest przecież zdecydowanie wielowyznaniowe i mocno zróżnicowane w tym względzie, także według kryterium regionalnego. Utrata Krymu w 2014 r. wpłynęła również na zmiany strukturalne dotyczące ukraińskich wspólnot religijnych, głównie islamskich, a utworzenie Ukraińskiego Kościoła Prawosławnego podległego Konstantynopolowi jeszcze bardziej ograniczyło liczbę wspólnot prawosławnych wcześniej podporządkowanych Patriarchatowi w Moskwie, Kijowie czy działających uprzednio w strukturach kościelnych Cerkwi Autokefalicznej.

III. PROCEDURA REJESTRACYJNA

Ustawa o wolności sumienia i organizacjach religijnych wymaga od wnioskodawców, ażeby ci we wniosku o rejestrację wyraźnie wskazali przede wszystkim rodzaj organizacji religijnej oraz jej przynależność wyznaniową. Także należy określić miejsce tej organizacji w strukturze zrzeszenia religijnego, chyba że dana organizacja do niego nie należy. Kolejny wymóg formalny potrzebny do wpisania danych do statutu to ujawnienie źródła finansowania organizacji i jej stanu majątkowego, także uprawnienia organizacji do tworzenia przedsiębiorstw, ośrodków pomocy społecznej i zakładów edukacyjnych. Poza tym w statucie organ rejestrowy winien umieścić informację dotyczącą trybu dokonywania zmian w statucie i trybu rozwiązywania spraw majątkowych w sytuacji ustania działalności lub likwidacji organizacji. W tym zestawie nie ujęto innych ważnych także

z praktycznego punktu widzenia informacji. Chodzi tu np. o dane dotyczące zadań, celów, struktury wewnętrznej, organów władzy, form działalności. Jednak w praktyce organ rejestrowy może zażądać na każdym etapie postępowania rejestracyjnego tego rodzaju informacji, zwłaszcza wtedy, gdy np. centrum religijne znajduje się poza Ukrainą. Ma to szczególne przełożenie na rejestrację organizacji religijnych Kościoła katolickiego i wówczas za każdym razem władze państwowe wymagają od wnioskodawców przedłożenia umowy o podporządkowaniu tej organizacji religijnej Stolicy Apostolskiej. Generalnie wymogi dotyczące rejestracji organizacji religijnych z centrum pozostającym poza Ukrainą związane są z tym, że chodzi o potwierdzenie faktu, że statut tej organizacji nie będzie sprzeczny z normami prawa obowiązującego w Ukrainie. I dotyczy to głównie sytuacji zagrożeń związanych z dopuszczeniem do obrotu prawnego organizacji terrorystycznych czy anarchistycznych względem organów państwa i w ten sposób zagrażających bezpieczeństwu Ukrainy, szczególnie po 2014 i 2022 r.

Zasadniczo w ramach procedury rejestracyjnej wymaga się zwołania zebrania ogólnego, w czasie którego należy zdecydować, czy dana organizacja będzie funkcjonowała autonomicznie, czy w ramach struktur innych organizacji religijnych. Tego rodzaju informacja będzie także wymagana do przedstawienia tegoż w zestawieniach danych statutowych. Poza tym trzeba przedstawić dane dotyczące pełnomocników uprawnionych do reprezentowania organizacji przed organami władzy państwowej. Dalej organ rejestrowy winien w terminie 1 miesiąca od złożenia wniosku rejestrowego wydać decyzję merytoryczną i w ciągu następnych 10 dni zawiadomić o tym wnioskodawców²¹.

Poza tym już po zarejestrowaniu organizacja religijna powinna otrzymać jeden egzemplarz zarejestrowanego statutu i świadectwo rejestracji i wówczas może dopiero legalnie funkcjonować w obrocie państwowym. Jednak wyjątkowo organizacja religijna może działać bez konieczności zawiadamiania władz i dotyczy to sytuacji utworzenia parafii (art. 8 ust. 3 ustawy), i na podstawie art. 14 ustawy parafia może funkcjonować w oparciu o przepisy ustawy o państwowej rejestracji osób prawnych i osób fizycznych – przedsiębiorców²². Zgodnie z art. 3 ust. 1 ustawy rejestracja następuje wówczas samoistnie i nie bierze się pod uwagę sytuacji organizacyjno-prawnej tej organizacji, sposobu podporządkowania czy formy własności. W tym miejscu pojawia się podstawowy problem rejestracyjny dotyczący ukraińskich organizacji religijnych, czyli wymóg uzyskania podwójnej rejestracji, raz jako organizacji religijnej i drugi – w rejestrze osób prawnych (fizycznych) – przedsiębiorców. Jednak ten obowiązek można „obejść”, tym bardziej

21 Zob. L. Władcyzenko, *Procedura rejestracji organizacji religijnych – aktualne problemy relacji państwo-kościelnych*, „Zbiór Prac Naukowych” 2014, nr 10, s. 350.

22 Ustawa o państwowej rejestracji osób prawnych i fizycznych – przedsiębiorców, Wiadomości Rady Najwyższej Ukrainy z 2003 r., nr 31.

Rejestracja organizacji religijnych w prawie i praktyce Ukrainy

że w art. 14 ustawy mowa jest tylko o rejestracji statutów, natomiast brakuje postanowień związanych z koniecznością sprostania wymogom potrzebnym do nabycia osobowości prawnej przez organizacje religijne. Zgodnie z tym samym przepisem rejestracja statutów organizacji religijnych pozwala na rozpoczęcie działalności statutowej danej wspólnoty religijnej, jednak określana jako *double standard* jest wydłużona w czasie i nade wszystko kosztowna dla wnioskodawców. Wymaga się bowiem ponoszenia kosztów podwójnej rejestracji, czyli pobierania dwóch opłat od dwóch wniosków. Należy nie tylko zarejestrować statut, ale także w celu uzyskania osobowości prawnej zarejestrować się po stronie osób prawnych. W razie nierealizowania tego obowiązku niemożliwe będzie zaciąganie zobowiązań cywilnoprawnych, zakładanie rachunków bankowych i szerzej: uczestnictwo w obrocie gospodarczym²³. Wyznawcy Świadców Jehowy w Ukrainie wykorzystali właśnie możliwość legalnej realizacji swoich założeń religijnych i jednocześnie skorzystania z uprawnień przyznanych organizacjom religijnym na podstawie art. 8 ustawy. I mimo braku formalnej rejestracji mają prawo do zastępczej służby wojskowej, co w przypadku tej grupy wyznaniowej wydaje się być rozwiązaniem optymalnym²⁴.

Trzeba zauważyć, że problematyka podwójnej rejestracji organizacji religijnych w Ukrainie była także przedmiotem aktywnego zainteresowania ze strony Rady Europy, gdyż w 1995 r. państwo to, przystępując do niej, zobowiązało się do „wprowadzenia nowego niedyskryminacyjnego systemu rejestracji kościelnej”. Jednak mimo upływu prawie 30 lat od tego czasu nie udało się zrealizować tych zobowiązań, a nadto jeszcze w 2004 r. zmieniono przepisy rejestracyjne tylko po to, żeby zweryfikować „prawomyślność” organizacji religijnych względem władzy publicznej, a w rzeczywistości uzyskać nowe dochody z tytułu podwyższonych opłat wnioskowych. W efekcie spowodowało to zdecydowany przyrost pozwów cywilnych i skarg do sądów administracyjnych, gdyż ok. 12 tys. organizacji religijnych nie przeszło ścieżki ponownej rejestracji. Na tego typu problemy zwrócił uwagę także raport Human Rights in Ukraine oraz dokument przygotowany dla Departamentu Stanu USA, a także deputowani do Rady Najwyższej Ukrainy. W 2004 r. projekt ustawy upraszczającej, tj. likwidującej konieczność podwójnej rejestracji, autorstwa L. Musiayka został zawetowany przez prezydenta Ukrainy. Natomiast w 2012 r. deputowany J. Miroszniczenko złożył w parlamencie projekt dotyczący przyjęcia tylko jednej opcji, czyli rejestracji osób prawnych. Jednak i w tym przypadku nie udało się sfinalizować tego

²³ Zob. także A. Wiśniewski, *Wolność zrzeszania się a granice wolności sumienia i religii* [w:] *Prawne granice wolności sumienia i wyznania*, red. R. Wieruszewski, M. Wyrzykowski, L. Kondratiewa-Bryzik, Warszawa 2012, s. 251.

²⁴ Zob. B. Andryszyzyn, *Relacje państwowo-kościelne. Historia, stan współczesny i perspektywy rozwoju*, Kijów 2011, s. 71.

projektu w formie wprowadzenia zmian ustawy, mimo silnego zaangażowania także ze strony Wszechukraińskiej Rady Kościołów i Organizacji Religijnych²⁵.

Poza tym kwestie rejestracyjne organizacji religijnych trzeba analizować przez pryzmat zmian jurysdykcyjnych i przejść kanonicznych określonych wspólnot religijnych, szczególnie po rosyjskiej aneksji Krymu. Szacuje się, że od 2014 r. do Soboru Zjednoczeniowego (15 grudnia 2018 r.) rozpoczął się szybki proces przechodzenia wspólnot religijnych (parafii) podległych dotąd Ukraińskiemu Kościołowi Prawosławnemu Patriarchatu Moskiewskiego do Ukraińskiego Kościoła Prawosławnego Patriarchatu Kijowskiego²⁶. Po grudniu 2018 r. ok. 700 parafii wcześniej podległych „Moskwie” przeszło do Kościoła Prawosławnego Ukrainy i w okresie pomiędzy rokiem 2018 a 2022 dotyczyło to 1500 lokalnych wspólnot religijnych. Natomiast już od stycznia 2019 r. skalę przejść można scharakteryzować jako gwałtowną, gdyż każdego miesiąca mniej więcej kilkaset wspólnot religijnych rezygnowało z podległości Patriarchatowi w Moskwie na rzecz władzy kościelnej z centrum w Konstantynopolu. W efekcie tych zmian konieczne było dokonanie zmian w statutach tych organizacji, co w dalszej konsekwencji powodowało narastanie sporów majątkowych dotyczących zwrotu majątku cerkiewnego oraz wzajemne roszczenia o charakterze odszkodowawczym.

IV. KAZUS PARAFII SVYATO-MYKHALIVSKIEJ W KIJOWIE²⁷

Przypadek dotyczący tej parafii związany był nie z pierwszą rejestracją tej organizacji religijnej, ale ze zmianą w jej statucie. Pierwotnie kijowska parafia św. Michała została zarejestrowana jako wspólnota religijna podległa kanonicznie Ukraińskiemu Kościołowi Prawosławnemu Patriarchatu Moskiewskiego. Jednak Rada Parafialna, działając jako organ uprawniony do złożenia wniosku rejestracyjnego, podjęła z czasem decyzję o zmianie przynależności jurysdykcyjnej i przejściu pod zwierzchnictwo cerkwi „konkurencyjnej”, czyli Ukraińskiego Kościoła Prawosławnego Patriarchatu Kijowskiego. Stąd też złożony został wniosek o wpisanie w statucie wzmianki dotyczącej nowego zwierzchnictwa nad organizacją religijną, a władze kijowskiej administracji miejskiej odmówiły akceptacji takiemu żądaniu. Orzeczeniem Sądu Miejskiego

²⁵ Zob. J. Nikolajew, *Wspólnotowy wymiar wolności światopoglądu i przekonań religijnych oraz jej realizacja w ukraińskim systemie prawnym*, Lublin 2016, s. 155–156.

²⁶ Zob. także tenże, *Autokefalia dla ukraińskiego prawosławia. Między historią i współczesnością. Między prawem, religią i polityką* [w:] *Iura et leges – Między Wschodem a Zachodem*, red. E. Kozerska, P. Sadowski, A. Szymański, Opole 2021, s. 21–35.

²⁷ Orzeczenie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 14 czerwca 2007 r. w sprawie Svato-Mykhalivska Parafia przeciwko Ukrainie, skarga nr 77703/01 [w:] *Europejski Trybunał Praw Człowieka. Wybór orzeczeń 2007*, opr. M. Nowicki, Warszawa 2008, s. 172–175.

Rejestracja organizacji religijnych w prawie i praktyce Ukrainy

w Kijowie utrzymano w mocy przedmiotową decyzję administracyjną, a w toku instancyjnym także Sąd Najwyższy Ukrainy potwierdził legalność decyzji odmawiającej dokonania zmian statutowych. W praktyce oznaczało to, że wspólnota raz zarejestrowana nie miała możliwości „przejścia” do innej organizacji religijnej i w ten sposób utrzymano kanoniczny *status quo*. Jednocześnie należy zauważyć, że wspólnota „moskiewska” złożyła niczym nieuprawniony wniosek o ponowną rejestrację (czyli na swoją korzyść) w sytuacji, gdy w statucie dalej figurowała jako wyłącznie uprawniona do korzystania np. z mienia kościelnego. Zresztą kwestie majątkowe w tym przypadku odegrały istotną rolę, gdyż to dotychczasowi dysponenti dóbr parafialnych zajęli pomieszczenia cerkwi, nie dopuszczając doń przedstawicieli cerkwi „kijowskiej”. W takim stanie rzeczy ci ostatni wytoczyli powództwo cywilne o zwrot mienia cerkiewnego. Powództwo jako nieuprawnione zostało oddalone, a roszczenia skarżących niezaspokojone, stąd złożenie skargi do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka.

Orzeczenie organu strasburskiego rzuciło nowe światło w tej sprawie i kilka wątków z uzasadnienia tego wyroku należy podkreślić i wykorzystać w podobnych, choć niekoniecznie ukraińskich kazusach. Przede wszystkim Trybunał zaznaczył arbitralność stanowiska tego organu rejestracyjnego, który występował w tej sprawie, oraz nieefektywność nadzoru sądowego. Ponadto skrytykował ukraińską ustawę o wolności sumienia i organizacjach religijnych w takim zakresie, w jakim nie zdefiniowano w niej organizacji religijnych i nie zróżnicowano organizacji religijnych od grup religijnych, traktując je tożsamo. Taki model przyjęty przez ustawodawcę niejako kaskadowo spiętrzył późniejsze trudności formalne związane ze zmianami w rejestrach organizacji religijnych. Jednocześnie krytyka organu orzeczniczego została rozciągnięta na praktyki organów państwa ignorujących strukturę wewnętrzną organizacji religijnych, ingerencję państwową w zakresie przyjmowania i wydalenia członków tych wspólnot i generalnie co do zasady nieuprawnioną ingerencję władz wykonawczych i sądowych w takim znaczeniu, że finalnie nie dopuszczono do prowadzenia działalności religijnej w pełnym wymiarze²⁸.

Orzeczenie z dnia 14 czerwca 2007 r. nie było pierwszym rozstrzygnięciem Trybunału dotyczącym odmowy rejestracji związku wyznaniowego, ale pierwszym, w którym tak dokładnie została przefiltrowana cała procedura rejestracyjna, również ta związana ze zmianami w statutach ukraińskich organizacji religijnych. W tym wyroku przywołano także wcześniejsze passusy z innych orzeczeń strasburskich i wykorzystano podobne rodzajowo rozstrzygnięcia. Chodzi tu o wyrok dotyczący Prawdziwej Cerkwi Prawosławnej w Mołdawii, w którym podobnie jak w przypadku kijowskiej parafii św. Michała Trybunał

²⁸ Zob. także M. Gołda-Sobczak, W. Sobczak, *Wolność sumienia i wyznania w świetle najnowszych orzeczeń Europejskiego Trybunału Praw Człowieka*, „Studia Politologiczne” 2009, nr 1–2, s. 147–148.

uznał, że odmowa rejestracji i przyznania osobowości prawnej organizacji religijnej „uniemożliwia jej członkom podejmowanie ważnych zadań”. Podobieństwo związane było także z tym, że „organy państwowe muszą bezwzględnie szanować autonomię wspólnot religijnych i nie ingerować w ich sprawy wewnętrzne”²⁹. Kazus wspólnoty mołdawskiej w takim zakresie, w jakim Trybunał uznał autonomię związków wyznaniowych, to także zauważalna przez ten organ sądowy konieczność niedyskryminacyjnego traktowania organizacji religijnych i przyznawania im podobnego statusu prawnego. Na tego rodzaju zagrożenia zwrócono uwagę w orzeczeniu dotyczącym austriackich Świadców Jehowy i powtórzono w sprawie dotyczącej Mołdawii³⁰.

V. KAZUS UKRAIŃSKIEGO PRAWOWIERNEGO KOŚCIOŁA GRECKOKATOLICKIEGO

Sprawa dotycząca odmowy rejestracji tej wspólnoty religijnej była szeroko komentowana w Ukrainie, szczególnie wśród lwowskich grekokatolików, gdyż faktycznie działała ona jeszcze przed rejestracją w zachodniej Ukrainie i nadto przyjęła w nazwie określenie „grekokatolickiej”. Zresztą dodanie przymiotu „prawowierności” jeszcze bardziej zaostriżyło napięcia pomiędzy Ukraińskim Kościołem Grekokatolickim a „Grupą Dohnała”, nazywaną też „Ojcami Podhoreckimi”, których traktowano także w kategoriach odszczepieńców religijnych. Sam założyciel ruchu Antonin Dohnal (Czech z pochodzenia) jako były duchowny grekokatolicki został ekskomunikowany w 2008 r. za to, że formalnie sprzeciwił się wszelkim reformom w kościołach grekokatolickich i zebrał wokół siebie obłożonych karami kanonicznymi Bazylianów, dalej – przejął klasztor w podlwowskich Brzuchowicach, a w 2005 r. został wybrany niezgodnie z prawem kanonicznym katolickich kościołów wschodnich na urząd patriarszy nowej wspólnoty. Ówczesny zwierzchnik Ukraińskiego Kościoła Grekokatolickiego kard. Lubomir Huzar potępił zachowanie dohnalitów, nakazał odczytać list takiej właśnie treści we wszystkich cerkwiach, jednak to jeszcze bardziej utwierdziło Antonina Dohnała o sile i pozycji własnej oraz wspólnoty, której samozwańczo przewodniczył. Jednak opinii duchownego (!) w zakresie konieczności rejestracji nowej organizacji religijnej nie podzielił Państwowy

²⁹ Orzeczenie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 27 lutego 2007 r. w sprawie *Biserica Adevarat Din Moldova (the True Orthodox Church in Moldova)*, skarga nr 952/03 [w:] *Europejski Trybunał...*, dz. cyt., s. 168–170.

³⁰ Orzeczenie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 31 lipca 2008 r. w sprawie *Religionsgemeinschaft der zeugen Jehovas i i inni przeciwko Austrii*, skarga nr 40825/98 [w:] *Europejski Trybunał...*, dz. cyt., s. 201–204.

Rejestracja organizacji religijnych w prawie i praktyce Ukrainy

Komitet Ukrainy do spraw Narodowości i Religii i w 2008 r. wydał odmowną decyzję rejestracyjną co do jego wspólnoty. Odmawiając rejestracji, podniesiono w decyzji to, że Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich dopuszcza możliwość używania w nazwie określenia „katolicki” dopiero po uzyskaniu zgody oficjalnych władz kościelnych (zgodnie z kan. 19 KKKW³¹ chodzi tu o mianowanego lub obranego za zgodą papieża biskupa Kościoła katolickiego – członka kolegium biskupów pod przewodnictwem papieża)³². Dohnal nie uzyskał takiej zgody, nadto wcale o nią nie wnioskował. W konsekwencji zaskarżył w trybie administracyjnym decyzję kijowskiego Państwowego Komitetu Ukrainy do spraw Narodowości i Religii, czyli organu rejestracyjnego, do Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego we Lwowie (według właściwości miejscowej), a ten oddalił skargę. W toku instancji sprawa trafiła do Naczelnego Sądu Administracyjnego, który uznał, że decyzja organu rejestracyjnego była zgodna z prawem, tak samo jak i decyzja sądu administracyjnego niższego szczebla. Organ sądowy II instancji, uzasadniając swoje stanowisko, zauważył, że „skarżący jako stowarzyszenie nie reprezentują ruchów religijnych, a złożone dokumenty są ze sobą sprzeczne i skarżący bezprawnie używają w nazwie określeń typu katolicki lub grekokatolicki”. Decyzja w tej sprawie nie zakończyła wcale procedury administracyjnej i sądowoadministracyjnej z udziałem dohnalitów jako strony, z tym że ta nie dotyczyła już potem bezpośrednio rejestracji wspólnoty religijnej, ale zachowań jej członków zagrażających porządkowi i bezpieczeństwu publicznemu. W październiku 2013 r. przewodniczący obwodowej administracji państwowej we Lwowie (odpowiednik polskiego wojewody) powiadomił Państwową Służbę Bezpieczeństwa Ukrainy o zachowaniach dohnalitów nawołujących do interwencji wojsk rosyjskich i białoruskich w Ukrainie. Protesty uliczne we Lwowie pod hasłem „nie dla eurointegracji Ukrainy”, organizowane przez nich w czasie rozmów akcesyjnych (wileńskich) władz państwowych Ukrainy i przedstawicieli państw członkowskich Rady Europy, zostały potępione przez większość mieszkańców miasta, a lwowski Wojewódzki Sąd Administracyjny w listopadzie 2013 r. wydał decyzję zakazującą organizowania zgromadzeń przez dohnalitów wokół cerkwi garnizonowej we Lwowie należącej do Ukraińskiego Kościoła Grekokatolickiego. Zakaz ten został „uszanowany” w ten sposób, że złożono nowy wniosek o zgodę na organizację zgromadzenia publicznego wokół dawnego

³¹ Codex Canonum Ecclesiarum Orientalum auctoritate Ioannis Pauli PP promulgatus die XVIII Octobris anno MCMXC, AAS 82/1990, s. 1045–1363, tekst polski za: Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich, promulgowany przez papieża Jana Pawła II, tłum. L. Adamowicz, M. Dyjakowska, Lublin 2002.

³² Wówczas był nim kard. L. Huzar, zdecydowany przeciwnik dohnalitów i ich wspólnoty religijnej. Dohnalicy używali wobec ukraińskich grekokatolików określeń typu „totalitarna sekta”, a w 2010 r. ekskomunikowali prawie wszystkich biskupów katolickich obrządku łacińskiego i grekokatolickiego, zaś rok później także nieżyjącego już Jana Pawła II i sprawującego urząd papieski Benedykta XVI.

„polskiego” kościoła jezuitów, tyle że zamiast Dohnała podpis został złożony przez sympatyzujące z nim siostry zakonne od św. Eliasza. Odmowna decyzja i w tym przypadku spowodowała złożenie kolejnego wniosku na podstawie ustawy o zgromadzeniach publicznych, a zmienionym (nowym) wnioskodawcą był „Związek Chrześcijańskich Matek Obwodu Lwowskiego”. Za każdym jednak razem faktycznym wnioskodawcą był A. Dohnal, niezadowolony z ciągu kolejnych odmownych decyzji dotyczących rejestracji Ukraińskiego Prawowiernego Kościoła Greckokatolickiego. Upór dohnalitów związany był też z lansowaną przez nich tezą dotyczącą tego, że władza w Kijowie, a szczególnie we Lwowie „sprzyja” grekokatolikom, a decyzje urzędnicze podejmowano wyłącznie pod wpływem nacisków duchowieństwa greckokatolickiego, nie biorąc pod uwagę kwestii merytorycznych. Także według nich spełniali oni wszystkie wymogi potrzebne do rejestracji, a decyzje władz były pozbawione podstaw prawnych i generalnie w związku z tym nielegalne. Co więcej, władze ukraińskie uznały A. Dohnała za *persona non grata* (ale bez konsekwencji), a środowisko lwowskich uczonych skupionych wokół miejscowego Uniwersytetu Katolickiego zarzuciło prokuraturze i policji bierność wobec samego Dohnała, również wobec aktów przemocy ze strony jego zwolenników, do których dochodziło w czasie trwania zgromadzeń publicznych oraz przy nieingerencji władz w czasie trwania nielegalnych protestów organizowanych w miejscach publicznych³³.

Po wybuchu wojny w 2022 r. sprawa rejestracji Ukraińskiego Prawowiernego Kościoła Greckokatolickiego „ucichła”, tak samo jak i aktywność zwolenników A. Dohnała. Wcześniejsze incydenty z ich udziałem były reakcją na odmowne decyzje rejestrowe, a kazus tej wspólnoty religijnej należy łączyć bezpośrednio z koniecznością uwzględnienia przez organy rejestrowe kwestii związanych z zapewnieniem bezpieczeństwa i porządku publicznego oraz eliminacją potencjalnych zagrożeń z tego tytułu ze strony stowarzyszeń (organizacji) nierespektujących z założenia zasad obowiązującego porządku prawnego.

ZAKOŃCZENIE

Zakreślone w tytule opracowania zróżnicowanie dotyczące prawa i praktyki Ukrainy w zakresie rejestracji organizacji religijnych tłumaczone może być na kilka sposobów. Wynikać może z braku wypracowania zasad polityki wyznaniowej w skutecznie laicyzowanym przez dziesięciolecia państwie sowieckim. Uzyskanie niezależności państwowej w 1991 r. to także nowe otwarcie dla obecności organizacji religijnych w Ukrainie, które po latach niebytu prawnego

³³ www.risu.org.ua/ua/index/all_news_confessions/other_beliefs/57901 [dostęp: 11 sierpnia 2025 r.].

Rejestracja organizacji religijnych w prawie i praktyce Ukrainy

dążyły do uzyskania dla siebie jak najbardziej korzystnej pozycji w państwie i takiej samej sytuacji materialnej. Hegemonia prawosławia, i to w wydaniu moskiewskim, była naturalną konsekwencją obecności tego wyznania w Ukrainie (zaszłości przede wszystkim historyczne i mocne kulturowo)³⁴. Dlatego też decyzje administracyjne podejmowane przez urzędników wyznaniowych w zakresie rejestracji organizacji religijnych czy przyznawania uprawnień do korzystania z obiektów sakralnych podejmowane były często w związku z nieformalnym wpływem duchowieństwa czy lobbystów wykorzystujących swoje możliwości, także korupcyjne. Poza tym uprzywilejowana wcześniej pozycja cerkwi „moskiewskiej” po 2014, a już szczególnie po 2022 r. drastycznie spadła, choć kasus lwowski dotyczący dohnalitów to jednak przykład wyjątkowo silnego „posadowienia” grekokatolików we Lwowie i całej zachodniej Ukrainie³⁵.

Poza tym stosowana skomplikowana procedura rejestracyjna (rygorystyczne formalne wymogi, „wątpliwe” ekspertyzy) wcale nie jest pomocna w rejestracji organizacji religijnych, i to w podwójnej formie: także dla osób fizycznych i osób prawnych – przedsiębiorców. Zresztą także Rada Europy zobowiązała Ukrainę, a państwo to zobowiązanie na siebie przyjęło, w zakresie uproszczenia do minimum wymogów przy rejestracji organizacji religijnych. Stąd też trzeba w tym miejscu wyraźnie zasygnalizować potrzebę dokonania gruntowej „przebudowy” ustawy wyznaniowej, w tym likwidacji stosowanej zasady podwójnej rejestracji. W ten sposób można uniknąć kolizji przepisów państwowych i kanonicznych. Tym niemniej przedmiotowy proces legislacyjny wstrzymany z powodu wybuchu wojny z Rosją winien być niezwłocznie kontynuowany w czasie pokoju i stabilizacji powojennej w Ukrainie.

BIBLIOGRAFIA

ŹRÓDŁA PRAWA

Kodeks prawa kanonicznego. Przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu Polski, Poznań 1984. Tekst oryginalny: *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP promulgatus die Januarii MCMLXXXIII anni*, AAS 75/1983, pars II.

Codex Canonum Ecclesiarum Orientalum auctoritate Ioannis Pauli PP promulgatus die XVIII Octobris anno MCMXC, AAS 82/1990, s. 1045–1363, tekst

³⁴ Zob. A. Kozyrsk, *Pluralizm wyznaniowy a integracja narodu ukraińskiego po 1991 roku*, Toruń 2014, s. 50.

³⁵ Zob. T. Szyszlak, *Lwowskie sacrum, kijowskie profanum. Grekokatolicyzm w ukraińskiej przestrzeni publicznej od pierestrojki do pomarańczowej rewolucji*, Warszawa 2012, s. 177.

polski za: Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich, promulgowany przez papieża Jana Pawła II, tłum. L. Adamowicz, M. Dyjakowska, Lublin 2002.
 Konstytucja Ukrainy, Wiadomości Rady Najwyższej Ukrainy z 1996 r., nr 30.
 Kodeks karny Ukrainy, Wiadomości Rady Najwyższej Ukrainy z 2001 r., nr 25.
 Ustawa o wolności sumienia i organizacjach religijnych, Wiadomości Rady Najwyższej Ukrainy z 1991 r., nr 25.
 Ustawa o państwowej rejestracji osób prawnych i fizycznych – przedsiębiorców, Wiadomości Rady Najwyższej Ukrainy z 2003 r., nr 31.

ORZECZNICTWO

Orzeczenie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 27 lutego 2007 r. w sprawie Biserica Adevartat Din Moldova (the True Orthodox Church in Moldova), skarga nr 952/03 [w:] *Europejski Trybunał Praw Człowieka. Wybór orzeczeń 2007*, opr. M. Nowicki, Warszawa 2008.
 Orzeczenie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 14 czerwca 2007 r. w sprawie Svato-Mykhalivska Parafiya przeciwko Ukrainie, skarga nr 77703/01 [w:] *Europejski Trybunał Praw Człowieka. Wybór orzeczeń 2007*, opr. M. Nowicki, Warszawa 2008.
 Orzeczenie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 31 lipca 2008 r. w sprawie Religionsgemeinschaft der zeugen Jehovas i i inni przeciwko Austrii, skarga nr 40825/98 [w:] *Europejski Trybunał Praw Człowieka. Wybór orzeczeń 2007*, opr. M. Nowicki, Warszawa 2008.

LITERATURA

Abramowicz A., *Równouprawnienie związków wyznaniowych w prawie polskim*, Lublin 2018.
 Andryszyszyn B., *Relacje państwowo-kościelne. Historia, stan współczesny i perspektywy rozwoju*, Kijów 2011.
 Chmylovskij M., *Religia w Ukrainie: stan obecny i perspektywy*, Lwów 1994.
 Derkacz A., *Relacje państwowo-kościelne*, Kijów 2009.
 Godlewski J., *Obywatel a religia. Wolność sumienia w PRL*, Warszawa 1977.
 Gołda-Sobczak M., Sobczak W., *Wolność sumienia i wyznania w świetle najnowszych orzeczeń Europejskiego Trybunału Praw Człowieka*, „Studia Politologiczne” 2009, nr 1–2.
 Hofman J., *Administracja wyznaniowa Ukrainy*, Lublin 2012.
 Jelenski W., *Wolność religijna: ukraińska rzeczywistość i światowe standardy*, Lwów 2001.

Rejestracja organizacji religijnych w prawie i praktyce Ukrainy

- Jędraszyk K., *Cerkiew prawosławna na Ukrainie i w Rosji po 2013 r. wobec wyzwań politycznych, konfliktu rosyjsko-ukraińskiego oraz pytań o granice suwerenności*, „Przegląd Zachodni” 2018, nr 1.
- Kozyrsk A., *Pluralizm wyznaniowy a integracja narodu ukraińskiego po 1991 roku*, Toruń 2014.
- Mechtiewa T., *Prawo rejestracyjne*, Kijów 2011.
- Nikołajew J., *Autokefalia dla ukraińskiego prawosławia. Między historią i współczesnością. Między prawem, religią i polityką [w:] Iura et leges – Między Wschodem a Zachodem*, red. E. Kozerska, P. Sadowski, A. Szymański, Opole 2021.
- Nikołajew J., *Konstytucyjne gwarancje wolności sumienia i religii a wprowadzenie stanu wojennego na Ukrainie w 2018 r.*, „Studia Prawnoustrojowe” 2019, nr 46.
- Nikołajew J., *Mienie organizacji religijnych na Ukrainie. Wybrane zagadnienia [w:] Kwestie majątkowe w prawie wyznaniowym*, red. M. Bielecki, Lublin 2018.
- Nikołajew J., *Stanowisko Wszechukraińskiej Rady Kościołów i Organizacji Religijnych w okresie pandemii w 2020 r.*, „Studia Prawnoustrojowe” 2022, nr 55.
- Nikołajew J., *Status kapelanów duszpasterstw specjalnych w ukraińskim systemie prawnym*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 2018, t. 21.
- Nikołajew J., *Wspólnotowy wymiar wolności światopoglądu i przekonań religijnych oraz jej realizacja w ukraińskim systemie prawnym*, Lublin 2016.
- Strutyński M., *Stosunki między państwem a związkami wyznaniowymi w niepodległej Ukrainie (1991–2013)*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 2014, t. 17.
- Szyszlak T., *Lwowskie sacrum, kijowskie profanum. Grekokatolicyzm w ukraińskiej przestrzeni publicznej od pierestrojki do pomarańczowej rewolucji*, Warszawa 2012.
- Szyszlak T., *Wolność religijna w konstytucjach i ustawach wyznaniowych państw postradzieckich*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 2007, t. 10.
- Wiśniewski A., *Wolność zrzeszania się a granice wolności sumienia i religii [w:] Prawne granice wolności sumienia i wyznania*, red. R. Wieruszewski, M. Wyrzykowski, L. Kondratiewa-Bryzik, Warszawa 2012.
- Władyczenko L., *Procedura rejestracji organizacji religijnych – aktualne problemy relacji państwowo-kościelnych*, „Zbiór Prac Naukowych” 2014, nr 10.
- Władyczenko L., *Ukraina i Polska: Analiza porównawcza relacji państwowo-kościelnych*, Kijów 2014.

NETOGRAFIA

- www.vrciro.org.ua/ua [dostęp: 11 sierpnia 2025 r.].
- www.risu.org.ua/ua/index/all_news_confessions/other_beliefs/57901 [dostęp: 11 sierpnia 2025 r.].

STRESZCZENIE

W systemie prawnym Ukrainy przyjęto taki model prawny, na podstawie którego wymaga się uzyskania przez organizacje religijne podwójnej rejestracji państwowej w celu legalnego ich działania. Taki stan rzeczy utrudnia realizację podstawowych celów podmiotów religijnych i jest przedmiotem krytyki także ze strony Rady Europy. Ponadto przepisy ukraińskiej ustawy o wolności sumienia i organizacjach religijnych pozostają w kolizji z normami kanonicznymi Kościoła katolickiego i naruszają konstytucyjną zasadę niezależności i autonomii organizacji religijnych. Dlatego w celu uproszczenia procedury rejestracyjnej proponuje się odejście od dotychczasowych rozwiązań na rzecz jednokrotnej rejestracji, uwzględniającej także zasady wynikające z ustawy zasadniczej i umów międzynarodowych.

Słowa kluczowe: wolność sumienia i religii, organizacje religijne, rejestracja, system prawny Ukrainy

SUMMARY

THE REGISTRATION OF RELIGIOUS ORGANIZATIONS
IN THE LAW AND PRACTICE OF UKRAINE

In the legal system of Ukraine, a legal model has been adopted that requires religious organizations to obtain double state registration in order to operate legally. This state of affairs makes it difficult to achieve the basic goals of religious entities and is also the subject of criticism from the Council of Europe. Moreover, the provisions of Ukrainian Law on Freedom of Conscience and Religious Organizations conflict with the canonical norms of the Catholic Church and violate the constitutional principles of independence and autonomy of religious organizations. Therefore, in order to simplify registration procedure, it's proposed to move away from current solutions in favour of single registration, which also takes into account the principles arising from the Constitution and international agreements.

Key words: the freedom of conscience and religion, the religious organizations, the registration, the legal system of Ukraine